

NĚKTERÉ SOCIOLOGICKÉ ASPEKTY VÝROBNÍ INTEGRACE VE SPOLEČNÉM DRUŽSTEVNÍM PODNIKU

H. SCHIMMERLING

Socialistická integrace v zemědělské výrobě, i když má mnoho shodných rysů s integrací vyspělých kapitalistických zemí, se od ní zásadně odlišuje svým sociálně ekonomickým obsahem, svými cíli i metodami. Základní metodou rozvíjení úzké spolupráce socialistických zemědělských podniků je metoda dobrovolnosti a oboustranných výhod. Jejím cílem není snaha o ekonomické podřízení jednoho výrobce druhým, ale snaha o dodržení oboustranných výhod na základě lepšího využití prostředků kooperujících nebo sdružujících se podniků. Podstatným rysem integračního procesu v socialistických podmínkách je, že probíhá za aktivní podpory socialistického státu, kterým je také usměrňován.

V počátku budování kooperačních vztahů uvnitř zemědělské prvovýroby ČSSR zaměřují se družstevní výrobní podniky na jednodušší formy kooperace zabezpečované systémem dvou a vícestranných smluv (dohod) o spolupráci (např. společné využívání nákladných strojů, společné organizování špičkových sklizňových prací, budování společných zařízení atd.). Z jednoduchých forem materiálové a ekonomické spolupráce založených na vymezených smluvních vztazích, vzniká postupně další forma kooperačních seskupení, vyúsťující zpravidla ve vytvoření nové hospodářské organizace: Společný družstevní podnik (SDP).

SPD jsou složitější formou vzájemné hospodářské spolupráce členských podniků na horizontální nebo vertikální úrovni. Členy společného družstevního podniku, který je samostatnou socialistickou právní osobou, mohou být kromě JZD také jiné socialistické organizace, např. státní statky. Na základě závěrů březnového pléna ÚV KSČ v r. 1967, došlo k poměrně rychlému ustavování SDP se zaměřením na zemědělskou výrobní činnost, zejména na výrobu vajec, drůbežího masa, odchov kuřic, výrobu vepřového masa a sušení objemné píce. Během r. 1970 zahájilo vlastní výrobu více než sto podniků, jiné přistoupily k přípravě; popřípadě již stavějí společné budovy a zařízení.

Koncentrace výroby a s ní spojené zavádění průmyslových metod práce a řízení řeší současně celou řadu závažných politických a sociálních otázek, které souvisí s přeměnami v sociálním systému podniků. Zvyšuje se kulturnost práce a prostředí, vytvářejí se podmínky pro postupné vyrovnání mzdových a sociálních podmínek pracujících v průmyslu a zemědělství a tím i podmínky pro sblížování třídy dělníků a družstevních rolníků. V důsledku postupující koncentrace výroby dochází k postupnému vývoji družstevního vlastnictví. Přitom je ovšem třeba vycházet ze současného stupně rozvoje výrobních sil v našich JZD. Právní a ekonomická samostatnost JZD, jejich odpovědnost, a také skutečnost, že kooperační a integrační vztahy působí rozdílně na přivlastňovací proces kolektivu družstevních rolníků, podmiňují, že navazování a utváření kooperačních a integračních vztahů JZD mohou a smějí vycházet jen z usnesení členské schůze JZD jako nejvyššího orgánu kolektivu vlastníků členů družstva. Proto se uvádí již v usnesení ÚV KSČ z března 1967: „... různé způsoby kooperačních a integračních spojení, k nimž bude docházet mezi zemědělskými a prů-

myslovými podniky navzájem, mají celospolečenský význam, neboť příznivě ovlivňují racionalizaci zemědělství a výživy . . . . . Základním předpokladem je dobrovolnost všech účastníků, vzájemná výhodnost a společenská prospěšnost . . .“ Integrační vztahy mezi JZD povedou jen tehdy ke skutečnému dalšímu rozvoji družstevně socialistického vlastnictví, budou-li odpovídat zájmům kolektivu družstevních rolníků, budou-li jimi chtěné, jimi vědomě chápané a nesené jejich tvůrčí iniciativou v reprodukčním procesu výroby. Sociologická analýza uvedených vztahů je proto nezbytná.

Společný družstevní podnik drůbežářský v Benešově „Mydlářka“, který tvořil objekt sociologického významu, je příkladem integračního seskupení podniků zemědělské prvovýroby, kde se zemědělská družstva i státní statky dobrovolně seskupily a dobrovolně vyčlenily určitý úsek své výroby a s ním i některé své podnikové pravomoci ve prospěch integrované jednotky. Zde se projevuje proces postupného omezování pravomoci dnešních zemědělských podniků v zájmu celé společnosti.

Přechod zemědělství na moderní koncentrovanou a specializovanou velkovýrobu při současném zavádění průmyslových metod organizace výroby a řízení předpokládá především strukturální změny v sociálním systému současných, zejména družstevních — zemědělských podniků.

Výzkum sociálních důsledků postupující kooperace a integrace zemědělských podniků ve výrobní sféře se proto ukázal zcela nezbytným. Je prvním krokem k poznání sociologické povahy integračních vztahů, do kterých zemědělské podniky vstupují na základě dobrovolného rozhodnutí i pod tlakem objektivních procesů prohlubující se společenské dělby práce. Zaměřoval se k těm otázkám sociologie zemědělského podniku, které vznikají v souvislosti s probíhajícími sociálně ekonomickými procesy při vytváření společenských družstevních podniků, úzce specializovaných na výrobu zejména živočišných produktů.

Cílem SDPD je zabezpečit ve specializovaných a moderních provozovnách, kde je převážně odstraněna namáhavá fyzická práce ošetřovatelek, produkci vajec v množství, které předtím produkoval celý okres Benešov: 25 miliónů vajec a 20 vagónů jatečné drůbeže. Podnik zabezpečí plynulé zásobování obyvatelstva, zejména hlavní město Prahu čerstvými produkty po celý rok, bez výkyvů v zimním období.

V SDPD je začleněno celkem 16 zemědělských podniků, z toho 13 JZD a 3 státní statky. Společný podnik je založen na principu družstevního hospodářství, to znamená, že je prodlouženým kooperačním, vysoce specializovaným a mechanizovaným závodem těchto organizací a zabezpečuje pro ně část zemědělské produkce. Mezdružstevní podnik je závodem bez půdy, krmiva dodávají podle rozsahu svého podílu členské organizace do společného krmivového fondu. Podle statutu SDPD je zvoleno představenstvo společného podniku a revizní komise na období čtyř let.

V členských podnicích pracovalo dříve na výrobě vajec 55 pracovníků. Celkem bylo v těchto podnicích v provozu 61 drůbežáren (JZD 44, statky 17). Ve společném družstevním podniku je koncentrována výrobní kapacita, která zabezpečuje produkci rovnající se dřívější kapacitě malových drůbežáren všech JZD okresu. I když výrobní technologie obsahuje řadu manuálních úkonů (ruční krmení, ruční sběr vajec), je produktivita práce desetinásobně vyšší než tomu bylo před vytvořením SDPD (400 000 Kčs produkce proti přibližně 40 000 Kčs na jednoho pracovníka).

Výzkum a analýza některých sociologických aspektů a sociálních důsledků postupující kooperace a integrace zemědělských podniků ve sféře výroby vajec ukázal, že v SDP lze spatřovat jeden ze základních článků přestavby našeho zemědělství. Tím, že sledované podniky vstoupily do partnerských vztahů k nově vytvořenému společnému podniku, uspořádaly se zcela určité vztahy nejen k tomuto partneru, ale zároveň (přímo i zprostředkovaně) také k ostatním účastníkům integračního seskupení. Sociální systém zemědělského podniku, zejména

podniku družstevního typu, reaguje mj. na vlivy nových vztahů tím, že s nimi vyrovnává novým uspořádáním svých vlastních podnikových cílů.

Při zkoumání důvodů — motivů — pro vstup do SDP se ukázalo:

1. Při přestavbě zemědělství působí u pracovníků v současné době spíše *motivy zaměřené na bližší cíle*, související s bezprostřední podnikovou a individuální hmotnou a sociální zainteresovaností. Oproti tomu působí dlouhodobá perspektiva společenských cílů při utváření nových forem socialistické zemědělské výroby obecně slaběji.

2. *Motivy odpovídající podnikovým zájmům:*

zemědělské podniky, které jsme sledovali, se rozhodly pro vstup do SDPD především proto, že *stav a úroveň jejich zaostalých drůbežáren* neodpovídal potřebám pokrokové moderní velkovýroby. Práce v nich byla namáhavá, neefektivní, snůška vajec byla nízká, poměrně malý počet slepic ošetřoval neúměrně velký počet ošetřovatelek. Výstavbu nových objektů v každém jednotlivém podniku považovali pracovníci správně za daleko méně rentabilní, než sdružení nosnic do SDPD.

Další důvod viděli pracovníci zemědělských podniků *v hrozícím nedostatku pracovních sil* a ve vysokém věku (šlo převážně o důchodkyně), v úrovni a kvalitě pracovníků drůbežáren.

JZD a státní statky také předpokládaly, že prostřednictvím integrace *dosáhnou vyšších zisků* (což se také stalo) a budou moci těchto prostředků použít ke *specializaci*, o kterou usilují všechny sledované podniky bez výjimky.

Při rozdělení souboru do skupin podle některých sociologických ukazatelů vyšlo najevo např., že *vedoucí pracovníci* viděli na prvním místě nutnost výstavby nových objektů, která by je čekala, když by nevstoupili do SDPD, *řadoví pracovníci* se domnívali, že je třeba vstoupit do integračního seskupení především pro nedostatek pracovních sil a proto, aby bylo lidem umožněno odejít plně do důchodu. Zatímco pracovníci se *základním, nižším a středním odborným vzděláním* se rozhodovali mezi „hrozícím nedostatkem pracovních sil“, „potřebou dosahování vyšších zisků“ a „potřebou výstavby nových objektů“, soustředili pracovníci s *vysokoškolským vzděláním* své hlasy k „nutnosti užší specializace“. Vysoce kvalifikovaní pracovníci se tedy dívají na vývoj zemědělství z hlediska dlouhodobých perspektiv a je možno se o ně opírat při rozvíjení koncepce integrace.

3. *Motivy odpovídající zájmům jednotlivých pracovníků*

Vezmeme-li celý soubor v globálu, předpokládali jeho členové, že se se vstupem do SDPD *zlepší jejich životní úroveň* (její materiální stránka), že se *přiblíží k pracovnímu stylu pracovníků v průmyslu a ve městech* a že budou mít *možnost volby jiného povolání* uvnitř svého podniku.

Při rozdělení souboru se opět ukázaly rozdíly. *Vedoucí pracovníci* zdůrazňovali „přiblížení se stylu v průmyslu a ve městech“, *řadoví pracovníci* kladli na první místo „zlepšení životní úrovně“. U *mladých pracovníků* hrála důležitou roli potřeba získat více volného času, u *starších* vyšší příjmy. S přibývajícím *vzděláním* klesal význam finančního zisku z integrace a zcela úměrně tomu stoupala váha potřeby přiblížit se pracovnímu stylu pracujících v průmyslu a ve městech.

Výzkum ukázal sice relativně méně významné, ale v podstatě reprezentativní změny v sociálním systému sledovaných zemědělských podniků spjatých smluvně s SDP.

1. Integrace a kooperace úzce souvisí se specializací: specializace si vynucuje integraci, integrace vede ke specializaci. Specializace se již dnes projevuje jednak v zaměření JZD a státních statků na výrobu brojlerů, jednak ve využití finančních prostředků k rozšíření jiných odvětví výroby uvnitř zemědělských podniků, ale hlavně v současném zapojování se JZD a státních statků do dalších integračních seskupení (chov prasat, sušičky, později chov skotu).

2. Integrace a specializace vyvolávají *změny ve struktuře pracovních sil*. Mění se profesionální, kvalifikační a věková struktura mezi pracovníky produktivními, technickohospodářskými a administrativními; zmenšuje se zároveň většinou absolutní počet pracovníků, protože specializovaná výroba uvnitř členských podniků a integrovaná výroba uvnitř SDPD se vyznačuje moderní technikou nahrazující lidskou práci.

3 Integrace vede k *pohybu pracovních sil uvnitř členských podniků SDP*: 29 % pracovníků odešlo do důchodu, 23,5 % do rostlinné výroby, 20 % zůstalo v drůbežárnách, většinou u výroby brojlerů, 9 % přešlo do SDPD, jenom 5,5 % zůstalo u chovu nosnic a 5,5 % odešlo do domácnosti nebo se odstěhovalo.

4. *Integrace (vznik SDPD) vede k pohybu pracovních sil ve všech zemědělských podnicích okresu Benešov*. Jenom ve 23 % družstev a státních statků zůstala zachována výroba vajec a zůstalo u ní asi 25 % pracovníků původně ošetřujících nosnice v benešovském okrese. 25 % pracovníků odešlo do důchodu. 25 % ošetřuje jinou drůbež. Zbývající čtvrtina ošetřovatelek nosnic přešla z větší části do rostlinné, z menší části do živočišné výroby a zbytek jinam.

5. Přejít od chovu nosnic na jiný úsek vede často ke vzniku stresových a konfliktních situací, ke zhoršení pracovní morálky, ke snižování výkonu, k problémům řízení apod.

6. Společné drůbežářské podniky jsou jedním z prostředků, jimiž se uskutečňuje vědeckotechnická revoluce; umožňují vnášení moderní techniky a technologie do zemědělské výroby.

SDP plní plán výroby vajec za celý okres. Při výrobě stejného množství vajec bylo v celém okrese zaměstnáno 297 pracovníků ve 274 drůbežářských objektech. V SDP jsou nosnice chovány ve 13 halách a ošetřuje je 43 pracovníků.

Chování odpovídající *sociální roli* na určitém vedoucím místě ve formální struktuře zemědělského podniku, náležícího do SDP, obsahuje již nyní, mimo soubor činností spojených se standardizovaným vzorem dané role, *nové prvky související s členstvím podniku* v integračním útvaru a které by se měly projevit v aktivním zájmu o využívání výhod plynoucích z integrace.

Nedostatečné informace o cílech — zejména podnikových a celospolečenských — způsobují však nejen malou aktivitu při využívání možností, plynoucích pro podnik, ale mají také brzdící vliv na další postup procesu výrobní kooperace a integrace.

Systematické politické a ekonomické informace, plánovitě zvyšování politickoekonomického a odborného vzdělání i zapojování pracujících do plánování a řízení výrobního procesu způsobují *identifikaci pracovníků* s novými cíli podniku v rámci SDP.

Očekávání, spojovaná se vstupem zemědělského podniku do společného družstevního podniku mají prokazatelnou *souvislost s ekonomickou úrovní* kooperujících podniků a jejich *sociálně ekonomickou strukturou*. Zemědělská družstva na vyšším stupni rozvoje výrobních sil jsou přístupnější ekonomické argumentaci, družstva méně rozvinutá očekávají navíc organizační zásahy.

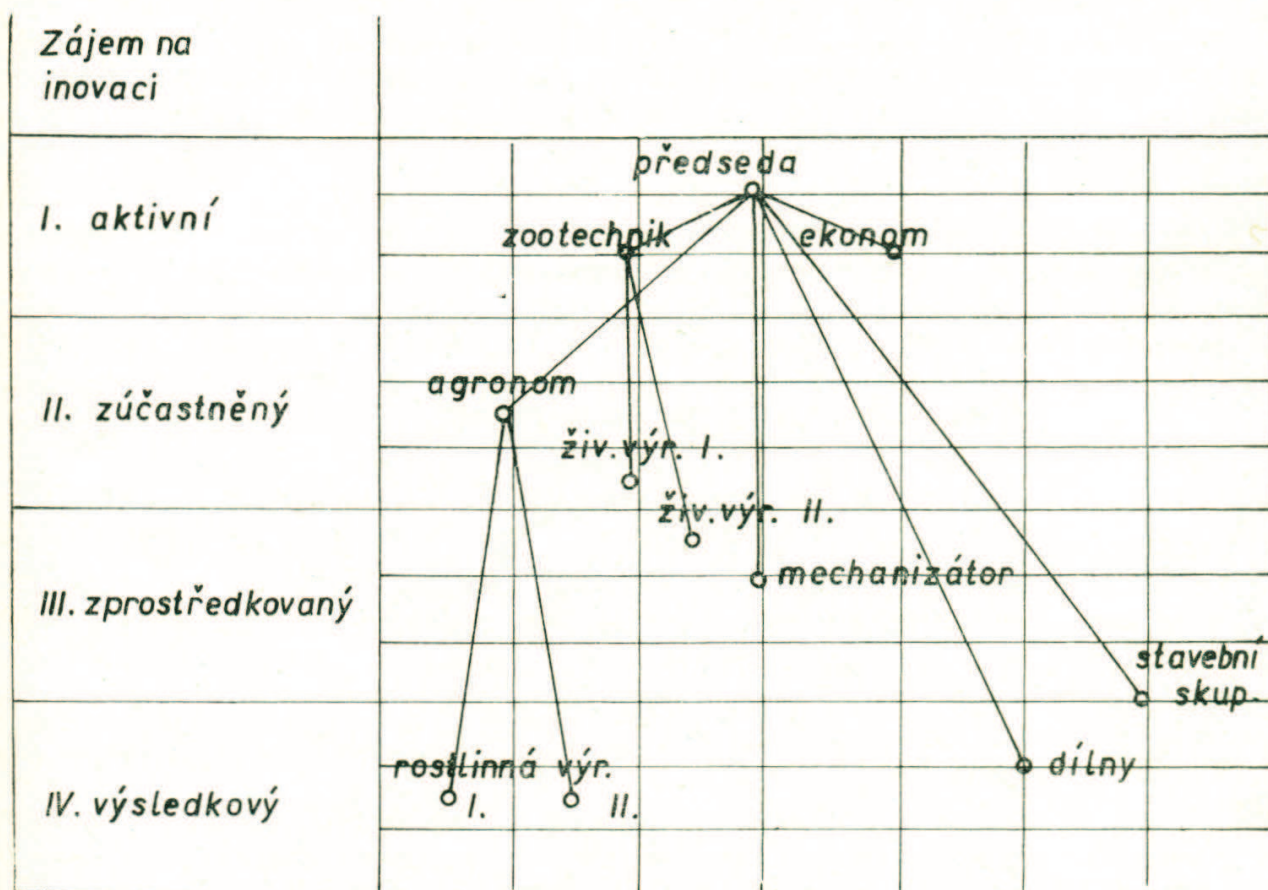
Pracovníci mají určité vžitě představy o *vhodnosti* resp. *nevhodnosti* jednotlivých *výrobních odvětví* pro kooperaci a integraci, které se nekryjí vždy s objektivní skutečností. Výzkumy názorů provedené v letech 1967 a 1969 ukazují, že tyto představy zůstávají dosud přibližně na stejné úrovni.

Komunikace, týkající se založení společného družstevního podniku proběhla v podnicích kooperujících především ve vertikálním směru, tedy od vrcholu vedení podniku k jeho základně jako sdělení, souhrn informací. Dalším zdrojem informací v JZD byla členská schůze.

Seřazeny podle jednotlivých profesí se jeví údaje o dobré informovanosti a znalostech, týkajících se cílů SDP v procentech dotyčné profesionální skupiny takto:

ekonom	(90,9 %)	mechanizátor	(90,0 %)	zootechnik	(86,6 %)
účetní	(83,3 %)	agronom	(78,6 %)	předseda	(58,8 %)
manuální pracovník v chovu drůbeže	(15 %)				

Naproti tomu se považovali za málo informované o cílech SDP především manuální pracovníci v chovu drůbeže (35,0 %) a polovina z dotazovaných této profese prohlásila, že nedostali žádné informace o SDP.*) Dlužno pozname-

1. Intenzita zájmu vedoucích pracovníků o navazování kooperačních vztahů v chovu drůbeže. — The intensity of the interest of responsible leading workers in the establishment of co-operating relations in poultry breeding

*) Pozn. Článek byl napsán před zveřejněním usnesení „Základní směry rozvoje specializace a koncentrace výroby a jejich organizační formy v zemědělství a potravinářském průmyslu“, přijatým předsednictvem ÚV KSČ dne 12. 3. 1971.

nat, že informovanost o SDP nevyplyvá u vedoucích pracovníků jen ze znalostí komunikovaných nadřízenými orgány (především okresním výrobním sdružením), ale má být také výsledkem aktivního zájmu, který vyplývá ve větší nebo menší míře z obsahu sociální role vedoucího. V souvislosti s formální strukturou sociálního systému JZD by mohla struktura intenzity zájmu vedoucích o SDPD mít podobu která vyplývá z připojeného schematu (obr. 1).

Chování odpovídající sociální roli na určitém vedoucím místě zemědělského podniku náležejícího do SDPD, obsahuje zřejmě mimo soubor činností spojujících se standardizovaným vzorem dané role nové prvky související s faktem, že se podnik stal členem společného podniku. Tento specifický požadavek role se ovšem netýká všech vedoucích ve stejné míře. Zájem o kooperační a integrační vztahy JZD se předpokládá v odstupňovaném měřítku podle skutečné (aktivní) účasti na zavádění a průběhu procesu výrobní kooperace v chovu drůbeže. Atributem sociální role předsedy, zootechnika i ekonoma JZD se pak stává aktivní zájem o mezipodnikovou integraci, neboť tyto vedoucí jsou s ní funkčně přímo spojeni. Naproti tomu se očekává od agronoma, skupináře živočišné výroby účast méně intenzivní. Náplň jejich činnosti souvisí však ještě přímo s kooperací a integrací v SDPD: agronom má na starosti plnění dodávek krmiv pro společný podnik, vedoucí skupiny živočišné výroby se stará o zařazení uvolněných chovatelů drůbeže. Na dalším stupni nacházíme vedoucí, jejichž sociální role souvisí jen malým podílem s kooperací v SDPD, náplň jejich činnosti se jí dotýká pouze zprostředkovaně. Konečně zájem všech družstevníků, včetně vedoucích jiných odvětví, je zaměřen především na ekonomické (popř. jiné) výsledky kooperace. Neočekává se od nich zvláštní aktivita směrem k SDPD.

Nekryjí-li se údaje o informovanosti s tímto schematizovaným pojetím, lze to interpretovat mj. nedostatečným fungováním centrálního řízení (projevujícím se v době výzkumu ještě chybějícími informacemi o konkrétních záměrech celospolečenských), dále nedostatečným využitím všech prostředků k získání znalostí o nových formách organizace výroby a tím, že se v JZD v době výzkumu ještě nestal aktivní zájem o integraci podniků složkou sociálních rolí vedoucích na příslušných místech.

Po vstupu podniků do SDPD urychlil se *vývoj ekonomického uvědomění*, konkrétní zkušenosti pracovníků způsobily — ovšem diferencovaně podle úrovně hospodaření a rozvoje podniků — *aktivnější postoje* k dalším perspektivám výrobní kooperace a integrace ve výrobní sféře zemědělství. Zejména v podnicích, které dokázaly využít možnosti specializace, plynoucí z integrace sledovaného odvětví, se projevuje zřetelně vyšší stupeň *identifikace pracovníků s novými cíli podniku* v rámci integrace a to i tehdy, kdy nejsou ještě patrné důsledky členství v SDPD pro samotného pracovníka.

Uvedené výsledky výzkumu sociologických problémů výrobní kooperace a integrace zemědělských podniků v oblasti výroby vajec je třeba zatím posuzovat s určitými výhradami již proto, že jde o okrajové výrobní odvětví, které se nepodílí rozhodující měrou na celkové zemědělské výrobě podniků. Jde o odvětví, které nemá přímou vazbu na rostlinnou výrobu, takže zpětné vazby mezi SDP a členskými podniky jsou podstatně menší než tomu bude při integraci v jiných úsecích živočišné výroby, např. u prasat a skotu. Nicméně ukázala již tato monografická studie, že rozvoj společného podnikání přináší vedle rozsáhlých ekonomických důsledků hluboké strukturální společenské změny a přeměny sociálních vztahů v rámci kooperujících podniků, že tedy zahajuje další všestranný rozvoj výrobních sil v zemědělství.

Literatura

- HORÁKOVÁ E., 1969, Sociologická analýza zemědělského výrobního družstva. Praha.
KIEFER Kl., 1967, Die Diffusion von Neuerungen. Tübingen.
RUBÍK I., 1968, Integrace v československém zemědělství. Praha.
SCHIMMERLING H., 1968, Sociologické aspekty obsahu činnosti vedoucích pracovníků JZD. Závěrečná zpráva VÚEZVŽ Praha.
—, 1968, Kooperation — eine neue Etappe in der Entwicklung der Landwirtschaft und Nahrungsgüterwirtschaft in der DDR. Berlin.
SCHIMMERLING H., ČIHÁKOVÁ K., 1970, Sociologické aspekty kooperace a integrace zemědělských podniků. Závěrečná zpráva VÚEZVŽ Praha.

Došlo dne 9. 2. 1972

Některé sociologické aspekty výrobní integrace ve společném družstevním podniku

Práce obsahuje podstatné části ze závěrečné zprávy výzkumného úkolu, ve kterém byly na základě studia společného družstevního podniku drůbežářského analyzovány některé sociologické aspekty výrobní kooperace a integrace zemědělských podniků. Rozbor je věnován prvním přeměnám v organizační struktuře a sociálnímu systému kooperujících podniků, motivům vstupu podniků do SDPD v percepci dotazovaných pracovníků, informovanosti pracovníků o integrovaném podniku, očekáváním spojeným se vstupem a vnímání jeho vlivů. Článek ukazuje počátek hlubokých sociálních přeměn v rámci kooperujících socialistických velkovýrobních zemědělských podniků, které jsou důsledkem nových mezipodnikových vztahů.

Некоторые социологические аспекты производственной интеграции в коллективном кооперативном предприятии

Работа содержит существенную часть заключительного отчета научно-исследовательского задания, в котором на основе изучения коллективного кооперативного предприятия птицеводства был дан анализ некоторых социологических аспектов производственной кооперации и интеграции с.-х. предприятий. Анализ содержит первые преобразования организационной структуры и социальной системы кооперирующих предприятий, их побуждения при вступлении в КОПП (по мнению опрашиваемых работников), информированность работников относительно интегрального предприятия, ожидания вступления в него, реакции на новые влияния. Статья рассматривает начальную стадию глубоких социальных перемен в рамках кооперирующих социалистических крупнопроизводственных с.-х. предприятий, возникших в результате новых межхозяйственных отношений.

Some Sociological Aspect of Production Integration in an Integrated Co-Operative Enterprise

The paper presents the most important parts of the concluding report on the research program concerning the study of the poultry-production integrated co-operative enterprise. Some of the sociological aspects of productive co-operation and integration of agricultural enterprises were analyzed within the framework of the mentioned study. The analysis is focused on the first changes in the organizational structure and social system of co-operating enterprises, motives leading the enterprises to join the Integrated Poultry-Production Co-Operative Enterprise, changes in the perception of the respondents, availability of information on the integrated enterprise to the workers, hopes and expectations connected with joining the integrated enterprise, and perception of its effects. The paper draws attention to the initiation of far-reaching social changes within the co-operating large-scale socialist enterprises resulting from the new relations between enterprises.

Einige soziologische Aspekte der Produktionsintegration in einem gemeinsamen genossenschaftlichen Betrieb

Die Arbeit enthält wesentliche Teile des Abschlußberichtes der Forschungsaufgabe, in der aufgrund der Untersuchung eines gemeinsamen Genossenschaftlichen Geflügelbetriebes einige soziologische Aspekte der Produktionskooperation und -integration der landwirtschaftlichen Betriebe analysiert wurden. Die Analyse befaßt sich mit den ersten Veränderungen in der Organisationsstruktur und dem sozialen System der kooperierenden Betriebe, mit den Motiven des Eintrittes der Betriebe in den gemeinsamen genossenschaftlichen Geflügelbetrieb in Perzeption der betragten Arbeitenden, mit der Informiertheit der Arbeitenden über den integrierten Betrieb, mit den mit dem Eintritt und dem Wahrnehmen dessen Einflusses verbundenen Erwartungen. Der Artikel zeigt den Anfang tiefer sozialer Umwandlungen im Rahmen der kooperierenden sozialistischen landwirtschaftlichen Großproduktionsbetriebe, die die Folgen der neuen zwischenbetrieblichen Beziehungen darstellen.

Adresa autora:

Doc. ing. Hanuš Schimmerling, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, odd. sociologie zemědělství, Praha 2, Mánesova 75
